
13 НАУКОВА ШКОЛА КРИМІНАЛІСТИКИ ТА СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

УДК 343.98

А. В. Іщенко

**доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
професор**

Д. А. Ляшенко

здобувач кафедри криміналістики та судової медицини

Національна академія внутрішніх справ

КРИМІНАЛІСТИЧНІ НАУКОВІ ШКОЛИ (НА ПРИКЛАДІ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ВНУТРІШНІХ СПРАВ)

На основі аналізу докторських та кандидатських дисертацій зі спеціальності 12.00.09 — кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність, які були захищені співробітниками, докторантами, ад'юнктами та здобувачами Національної академії внутрішніх справ, окреслені найбільш важливі напрями наукових досліджень та визначені криміналістичні наукові школи.

На сторінках збірника «Криміналістика і судова експертиза» нами викладалися певні здобутки науковців та практиків за окремими видами наукових досліджень, наприклад, щодо наукових доробок криміналістів-почеркознавців за період 1938–2012 років [1], форми та змісту дисертацій з методики розслідування злочинів [2]. Сьогодні мова піде про криміналістичні школи, які, зокрема, були започатковані на кафедрі криміналістики Національної академії внутрішніх справ.

Самостійна кафедра криміналістики у Національній академії внутрішніх справ була створена на базі кафедри оперативної роботи і криміналістики Київської вищої школи МВС СРСР у 1964 році.

Загальновідомо, що наукова школа це форма організації колективної наукової праці співробітників науково-дослідної установи, вищого навчаль-

ного закладу, наукового центру тощо під керівництвом лідера школи, як правило, відомого вченого. Необхідно звернути увагу на те, що очільниками таких наукових шкіл ставали, здебільшого, керівники та професори кафедри.

Одним з перших фундаторів наукових шкіл криміналістики в Україні є доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, відмінник освіти України, полковник внутрішньої служби **Михайло Васильович Салтевський (1917–2009)**, якому нещодавно виповнилося б 100 років.

М. В. Салтевського було призначено керівником кафедри у 1971 році, де він пропрацював 17 років роботи (з 1971 р. по 1988 р.). Головні напрями досліджень криміналістичної наукової школи М. В. Салтевського відображені у тематиці захищених під його керівництвом дисертаціях.

Так, *розвиток окремих аспектів криміналістичної техніки* відображено у кандидатських дисертаціях Скибицького К. В. «Теоретические основы получения информации о преступнике из материальных источников на предварительном следствии» (1974); Щербатова В. Ф. «Фотографические измерительные методы фиксации доказательств на месте происшествия» (1979); Лисова М. М. «Специальные исследования вещественных источников информации в стадии возбуждения уголовного дела (по материалам аппаратов БХСС)» (1985); Ломако З. М. «Измерения в криминалистике: научные основы, современные возможности и сферы применения (1988) та Тимошенко П. Ю. (Тактические и технические аспекты обнаружения и использования идеальных отображений в криминалистике» (1988).

Проблеми криміналістичної тактики під керівництвом професора М. В. Салтевського розроблювали Кузьменко М. К. «Систематизация неотложных следственных действий при расследовании краж, грабежей и разбойных нападений» (1978) та Биленчук П. Д. «Криминалистическое прогнозирование поведения обвиняемого на предварительном следствии» (1983).

Наукова школа М. В. Салтевського не залишала осторонь дослідження *питань криміналістичної методики*, актуальних для того часу, зокрема, виконані: Мирзою К. Т. «Теоретические основы и практика расследования хищений в предприятиях, учреждениях и организациях культуры и искусства» (1982); Срохіним А. О. «Расследование хищений в системе материально-технического снабжения (по материалам УССР)» (1983); Чаюком В. К. «Исследование связей элементов криминалистической характеристики для построения методики расследования краж государственного и общественного имущества (по материалам Украинской ССР)» (1985); Берназом В. Д. «Методика расследования краж народнохозяйственных грузов на морском транспорте» (1986); Дубовим О. П. «Типичные следственные ситуации и криминалистическая характеристика в методике расследования краж с проникновением в жилище (по материалам Украинской ССР)» (1986); Камоцьким О. Б. «Методика расследования хищений, совершаемых в научно-исследовательских и проектных организациях (по материалам Украинской ССР)» (1988).

Широкий діапазон наукових пошуків і значний досвід практичної діяльності дозволили М. В. Салтевському проводити розробку *проблем судової експертизи*. У цьому напрямі працювали такі його учні: Шульга М. М. «Комплексная идентификационная экспертиза следов колюще-режущих орудий» (1977); Громовенко Л. І. «Криминалистическое исследование средств и материалов звукозаписи» (1978); Жаріков Ю. Ф. «Анализ-синтез речевых сигналов в целях идентификации человека в криминалистике» (1983).

Розвиток наукової школи М. В. Салтевського продовжили його учні та послідовники, після того як професор у 1988 р. повернувся до Харківського юридичного інституту, а саме: Мешков В. М. «Установление аспекта времени при расследовании пре ступлений» (1990); Ящури́нський Ю. В. «Криминалистическая диагностика звуковой среды» (1990); Лукашенко В. Я. «Криминалистические средства и методы предоставления информации на предварительном следствии» (1992); Бе́ляков К. І. «Совершенствование информационного обеспечения расследования преступлений на базе АИИС (автоматизированных информационно-логических систем)» (1993); Одерій О. В. «Розслідування злочинів щодо незаконного обігу наркотичних засобів» (1997); Чернець М. Г. «Проблеми автоматизованого пошуку в інформаційних масивах осіб за їх портретними зображеннями» (1997); Петряєв С. Ю. «Криміналістичне дослідження підроблених іноземних паперових грошей» (1999); Шевчук В. М. «Проблеми методики розслідування контрабанди» (1999); Головецький М. О. «Тактика узнавання і впізнання на попередньому слідстві» (2002); Комісаров М. Л. «Криміналістичне дослідження замикальних технічних засобів» (2006); Борисова Л. В. «Транснаціональні комп'ютерні злочини як об'єкт криміналістичного дослідження» (2007); Соколова Я. А. «Основні положення методики розслідування викрадення людини» (2009).

Пізніше учні М. В. Салтевського захистили докторські дисертації, зокрема: Лисов М. М. «Криминалистическое учение о фиксации доказательственной информации в деятельности по выявлению и раскрытию пре ступлений» (1995); Мешков В. М. «Криминалистическое учение о временных связях и отношениях при расследовании пре ступлений» (1995); Берназ В. Д. «Теорія та практика використання психологічних знань у здійсненні та удосконаленні слідчої діяльності» (2004); Бе́ляков К. І. «Організаційно-правове та наукове забезпечення інформатизації в Україні: проблеми теорії та практики» (2009); Шевчук В. М. «Теоретичні основи формування та реалізації тактичних операцій у криміналістиці» (2013).

Пропозиції та результати наукових досліджень доктора юридичних наук, професора М. В. Салтевського оприлюднені у більше ніж 240 наукових публікаціях, зміст яких не втратив актуальності. Ідеї фактичного засновника криміналістичної одорології, судової акустики, відеофоноскопії та інших напрямів криміналістичної науки в Україні активно розвиваються сучасними вченими.

У 1979–1985 роках кафедру очолював кандидат юридичних наук, доцент **Володимир Петрович Бахін (1932–2016)**, який пізніше захистив докторську дисертацію та став професором. У цей та подальший період В. П. Бахін забезпечував наукове консультування одинадцятьма докторськими дисертаціями з криміналістики. Він єдиний серед фахівців цієї спеціальності, що має такі плідні здобутки. Вважається, що докторська дисертація є певним узагальненням окремого напрямку в науці, тому В. П. Бахін зі своїми учнями фактично започаткував *більше десяти перспективних напрямів наукових пошуків у криміналістиці*, зокрема у дисертаціях: Кузьмічова В. С. «Слідча діяльність: сутність, принципи, криміналістичні прийоми та засоби здійснення» (1997); Іщенко А. В. «Методологічні та організаційні проблеми розвитку криміналістичних наукових досліджень» (1997); Лук'янчикова Є. Д. «Інформаційне забезпечення розслідування злочинів (правові і тактико-криміналістичні аспекти)» (2005); Лисенка В. В. «Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування податкових злочинів» (2006); Карпова Н. С. «Криміналістичні засади вивчення злочинної діяльності» (2008); Цимбала П. В. «Податкові злочини: виявлення, розкриття, розслідування» (2010); Чернявського С. С. «Теоретичні та практичні основи методики розслідування фінансового шахрайства» (2010); Аркуші Л. І. «Основи виявлення та розслідування легалізації доходів, одержаних у результаті організованої злочинної діяльності» (2011); Гори І. В. «Техніко-криміналістичне забезпечення контролювальної діяльності» (2012); Колесника В. А. «Тактико-криміналістичне забезпечення виявлення, розкриття й розслідування злочинів органами Служби безпеки України» (2012); Власової Г. П. «Спрощення кримінального судочинства України: історія, теорія, практика» (2014).

Крім того В. П. Бахін був науковим керівником понад 20 кандидатських дисертацій. Основні проблеми, на яких він зосереджував увагу своїх учнів, стосувалися *методики розслідування злочинів*. Йдеться про дисертації Машошина Ю. П. «Функциональные признаки человека (информативность и использование в расследовании преступлений)» (1985); Кузьмічова В. С. «Научные основы и практика реализации принципа внезапности в следственной деятельности» (1986); Турсунова І. Х. «Раскрытие преступлений по горячим следам: деятельность, организация, тактика» (1986); Цимбала П. В. «Совершенствование использования научно-технических достижений в расследовании преступлений» (1992); Михайлова М. А. «Основи методики розслідування кримінальних вибухів» (2000); Лук'янчикова Б. Є. «Вневидові методики розслідування злочинів як напрямок удосконалення криміналістичної методики» (2001); Чернявського С. С. «Методика розслідування злочинів у сфері банківського кредитування» (2002); Александренко О. В. «Криміналістичні проблеми подолання протидії розслідуванню» (2004); Зав'ялова С. М. «Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю» (2005); Волобуєвої О. О. «Взаємодія слідчого з фахівцями під час збору інформації про особу, що скоїла злочин» (2006);

Цимбал Г. П. «Взаємодія як умова забезпечення виявлення і розслідування податкових злочинів» (2006); Старченко О. В. «Місце та роль зовнішньої взаємодії у слідчій діяльності» (2007); Дирдіна М. Є. «Повторність у слідчій діяльності» (2010); Завидняка В. І. «Особливості розслідування злочинів, вчинених проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів» (2010); Капітанчук Л. Ю. «Особливості розслідування нелегальної міграції» (2011); Карпова О. Н. «Використання можливостей міжнародних поліцейських організацій у розшуку злочинців» (2011) та Лазебного А. М. «Використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень проти громадського порядку» (2016).

Звичайно, багатогранність інтересів В. П. Бахіна не залишала поза увагою і інші проблеми криміналістики. Це роботи із *загальної теорії криміналістики та криміналістичної дидактики, а саме дисертації захищені*: Ищенко А. В. «Криминалистическая рекомендация как средство обеспечения следственной практики достижениями науки и техники» (1983); Садченком О. А. «Изучение потребностей следственной практики как условие ее совершенствования» (1989); Сакало В. О. «Тактика злочинної діяльності» (2002) та Алексеєвим О. О. «Оптимізація криміналістичної підготовки слідчих в системі МВС України» (2004).

Примітним є і те, що доктор юридичних наук професор В. П. Бахін готував кандидатів наук для Узбекистану (Турсунов І. Х.) та Латвії (Машошин Ю. П.). Він автор більше 200 наукових праць, які активно використовуються майбутніми юристами та правоохоронцями-практиками.

З 1985 року начальником кафедри був кандидат юридичних наук, доцент **Євген Дмитрович Лук'яничков** (по 1993 р.), який у подальшому захистив докторську дисертацію та став професором.

У різні часи під його керівництвом захищено дві докторських та 20 кандидатських дисертацій. Дослідження здобувачів наукового ступеня доктора юридичних наук спрямовувалися на розроблення теоретичних та практичних проблем криміналістичної тактики та методики розслідування злочинів, зокрема, Чаплинським К. О. «Тактичні основи забезпечення досудового розслідування» (2011) та Таран О. В. «Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням вимог законодавства про охорону праці» (2013).

Творчі пошуки майбутніх кандидатів наук Є. Д. Лук'яничков спрямовував на розробку широкого кола питань у галузі кримінального процесу, криміналістики та деяких аспектів оперативно-розшукової діяльності. Значне місце серед цих питань займають *проблеми кримінального процесу, які розкривали*: Степанова Г. М. «Особливості предмета доказування у справах про підпали з метою приховування злочинів» (2004); Яцюк О. В. «Провадження у справах про злочини, що вчинені організованими групами, на досудових стадіях кримінального процесу» (2005); Щегель Н. І. «Кримінальне переслідування: зміст та форми» (2007); Дем'янчук В. А. «Фіксація інформації при розгляді кримінальної справи у суді» (2009); Гапотченко Г. М. «Особливості по-

рушення кримінальних справ за матеріалами оперативно-розшукових заходів» (2010); Гагаловська А. П. «Слідчі та інші кримінально-процесуальні дії як засоби формування доказів» (2012); Кисленко Д. П. «Судовий контроль під час розслідування злочинів» (2012); Сичук М. М. «Процесуальний порядок провадження слідчих дій за судовим рішенням» (2012) та Турман Н. О. «Відмова державного обвинувача від обвинувачення в суді першої інстанції» (2013).

До робіт *криміналістичної спрямованості* можна віднести роботи, захищені: Ковальовим В. В. «Взаємодія слідчого з працівниками експертної служби МВС України» (2008); Дрозд В. Г. «Організаційні і тактичні аспекти розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень» (2009); Пілюковим Ю. О. «Використання інформаційних систем в експертних підрозділах МВС України» (2010); Ольховенком С. І. «Методика розслідування залишення в небезпеці потерпілого внаслідок дорожньо-транспортної пригоди» (2011) та Петелюк О. М. «Використання дактилоскопічної інформації у розслідуванні злочинів» (2011).

При формуванні напрямів наукових досліджень Є. Д. Лук'янчиков намагається зорієнтувати своїх учнів досліджувати не тільки вузькопрофесійні (процесуальні, криміналістичні чи експертні) проблеми, а розглядати питання комплексно, з висвітленням різноманітних дотичних особливостей. Серед таких робіт можна назвати дисертації, які поєднують *кримінально-процесуальні та криміналістичні* складові протидії злочинності, захищені Галаганом В. І. «Дослідження слідчим інформації на початковому етапі розслідування» (1992) та Сергеевою Д. Б. «Зняття інформації з каналів зв'язку: кримінально-процесуальні і криміналістичні засади» (2008).

Не менш цікавими є роботи, де розглядаються, з урахуванням режимності інформації, *питання оперативно-розшукової діяльності*. Серед них роботи: Цимбалюка В. І. «Виявлення та запобігання розкрадань у сфері постачання нафти на основі методів і засобів інформатики» (1992); Чаплинського К. О. «Організація і тактика слідчих дій та оперативно-розшукових заходів при розслідуванні злочинів, вчинених організованими злочинними угрупованнями» (2003); Патики А. А. «Взаємодія слідчих та оперативно-розшукових підрозділів при розкритті та розслідуванні майнових злочинів» (2011) та Ковальнової О. В. «Використання науково-технічних засобів та методів у розшуковій роботі слідчого» (2014).

Доктор юридичних наук професор Є. Д. Лук'янчиков автор та співавтор понад 370 наукових робіт загальним обсягом більше, ніж 400 друкованих аркушів, серед них 3 монографії, 2 підручники, 22 навчальних посібники, статті, що вийшли у наукових збірках України, Республіки Білорусь, Республіки Молдова, Республіки Польща, Російської Федерації. Вони складають вагомe підґрунтя для подальшого розвитку наукової школи доктора юридичних наук професора Є. Д. Лук'янчикова.

З 1993 року кафедру очолив кандидат юридичних наук, доцент **Петро Дмитрович Біленчук**, якому пізніше було присвоєне учене звання професор.

П. Д. Біленчук досліджував і досліджує проблеми конституційного, банківського, страхового, біржового, конкурентного, податкового, екологічного, муніципального, кримінального та інформаційного права, правової інформатики, правової кібернетики, правової нейробіоники, криміналістичної інформатики, інформаційних технологій, людинознавства (антропології, одорології, дерматогліфіки, графології, комп'ютерної психофізіологічної діагностики, прогностики), злочинності неповнолітніх, організованої злочинності (міжнародної, транснаціональної, транскордонної, регіональної), кіберзлочинності та білокомірцевої злочинності. Він є автором понад 700 наукових публікацій, патентів, раціоналізаторських пропозицій, законопроектів та відомчих нормативно-правових актів, серед яких 19 монографій, 10 підручників, 120 посібників, понад 500 статей, підготував понад десяти кандидатів наук та забезпечує наукове керівництво вісьмома ад'юнктами та пошукувачами.

Тематика захищених під науковим керівництвом П. Д. Біленчука має різноманітну спрямованість. Так, проблемам *методики розслідування злочинів* присвячені дисертації: Старушкевича А. В. «Криміналістична характеристика сексуальних убивств: поняття, зміст, значення для розслідування» (1998); Стеценка Ю. В. «Науково-методичні засади використання засобів масової інформації при розслідуванні злочинів» (2006); Поливанюка В. Д. «Особливості розслідування злочинів, вчинених у банківській системі України з використанням сучасних інформаційних технологій» (2008); Маслока О. В. «Розслідування злочинів у сфері обігу радіоактивних матеріалів» (2009); Єрмоленко В. А. «Методика розслідування порушень авторського права і суміжних прав» (2010) та Кравчука О. В. «Криміналістична характеристика злочинів, пов'язаних із порушенням авторських і суміжних прав» (2012).

Питання *криміналістичної техніки та експертних досліджень* розглядалися у роботах: Кофанова А. В. «Теоретичні та практичні аспекти криміналістичного дослідження гладкоствольної вогнепальної зброї» (2000); Ковальової В. В. «Шляхи удосконалення організації діяльності експертно-криміналістичної служби МВС України» (2001); Воробей О. В. «Криміналістичне дослідження паперових грошей України» (2004) та Скільської Л. Д. «Кримінально-процесуальні та тактико-криміналістичні особливості фіксації результатів огляду місця події» (2010).

Широке коло наукових інтересів, значний масив результатів власних досліджень розкривають для професора П. Д. Біленчука серйозні перспективи для нарощування темпів підготовки молодих вчених.

У 1996–2004 роках кафедру очолював доктор юридичних наук, професор **Володимир Сергійович Кузьмічов (1957–2012)**, який згодом став заслуженим юристом України, лауреатом Державної премії України в галузі науки і техніки. Під науковим консультуванням та керівництвом професора В. С. Кузьмічова підготували і успішно захистили дисертації на здобуття наукового ступеня 2 доктора юридичних наук: Черноус Ю. М. «Криміналістичне забезпечення досудового слідства у справах про злочини міжнародного

характеру» (2013) та Пиріг І. В. «Теоретичні основи експертного забезпечення досудового розслідування» (2015) та 20 кандидатів юридичних наук, дисертації яких присвячені різноманітним проблемам. Специфічні питання *слідчої тактики* висвітлювалися у роботах: Весельського В. К. «Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти)» (1999); Саса В. А. «Організація і тактика слідчих дій при розслідуванні злочинів, вчинених засудженими до позбавлення волі» (2004); Черноус Ю. М. «Слідчі дії: поняття, сутність, напрямки розвитку та удосконалення» (2005); Юсупова В. В. «Організація і тактика перевірки алібі у досудовому слідстві» (2005) та Дудки А. В. «Особливості проведення слідчих дій за участю осіб з фізичними або психічними вадами» (2009).

У роботах, які виконувалися під керівництвом В. С. Кузьмічова, певне місце займав розгляд питань *методики розслідування злочинів, дисертації за тематикою яких захистили*: Шарай Л. Г. «Основи методики розслідування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, вчинених іноземцями» (2002); Зарубей В. В. «Організація і тактика розкриття та розслідування квартирних крадіжок, вчинених іноземцями» (2005); Пиріг І. В. «Теорія і практика використання спеціальних знань при розслідуванні розкрадань вантажів на залізничному транспорті» (2006); Курилін І. Р. «Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності» (2007); Твердохліб І. М. «Методика розслідування крадіжок, учинених в умовах надзвичайних ситуацій» (2008); Фліппова Л. С. «Розслідування кримінально-правових проявів вандалізму» (2008); Онисьєв В. А. «Взаємодія правоохоронних органів у розкритті легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» (2010); Петров С. Є. «Розслідування незаконного заволодіння автотранспортними засобами» (2010).

Серед питань, якими В. С. Кузьмічов опікувався зі своїми учнями, важко не назвати ті, які фактично *не досліджувалися раніше*. Йдеться про роботи: Радецької В. Я. «Мова науки криміналістики» (2002); Лісогора В. Г. «Криміналістичне забезпечення збереження таємниці досудового слідства» (2003); Курти Є. О. «Компромід на досудовому слідстві: поняття, види, криміналістичні прийоми досягнення» (2005); Семенова В. В. «Спеціальні знання в розслідуванні злочинів (зміст, організація використання)» (2006) та Михальчук Т. В. «Використання інформації, отриманої телекомунікаційним шляхом, у розслідуванні злочинів» (2009).

Доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки В. С. Кузьмічов підготував майже двісті наукових праць, які викликають інтерес у вчених та практиків, спонукають їх до поглибленого вивчення проблем криміналістики та слідчої практики.

У 2004–2015 роках кафедрою керував кандидат юридичних наук, професор **Віктор Казимирович Весельський (1961–2016)**. Безпосередньо під його науковим керівництвом підготовлено більше 30 кандидатів юридичних

наук. Тематика робіт його учнів досить різноманітна. Основну увагу своїх здобувачів він зосереджував на *проблемах методики розслідування* окремих видів злочинів, серед яких: Перкін В. І. «Організація і проведення тактичних операцій при розкритті та розслідуванні вбивств, поєднаних із заволодінням матеріальними цінностями» (2003); Пяковський В. В. «Методика розслідування торгівлі людьми» (2004); Сербін М. М. «Розслідування злочинів, вчинених у місцях позбавлення волі» (2006); Літвін В. В. «Методика розслідування терористичного акту» (2007); Луцюк П. П. «Розслідування порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації автотранспортних засобів» (2007); Бульба Т. М. «Виявлення, попереднє дослідження та вилучення саморобних вибухових пристроїв» (2009); Комаринська Ю. Б. «Методика розслідування навмисних вбивств, замаскованих під нещасний випадок або самогубство на залізничному транспорті» (2010); Оперук В. І. «Методика розслідування розбійних нападів на банківські установи» (2010); Галдецька І. Г. «Правові та наукові основи використання спеціальних медичних знань при розслідуванні злочинів» (2011); Охрімчук Т. В. «Криміналістична характеристика шахрайств з фінансовими ресурсами та основні напрями розслідування» (2011); Тимчишин А. М. «Криміналістична характеристика та основні положення розслідування фальшивомонетництва» (2011); Миrowsька А. В. «Використання спеціальних знань при розслідуванні фальшивомонетництва» (2012); Сьоміна Н. А. «Механізм вчинення злочину» (2012); Туровець Ю. М. «Початковий етап розслідування злочинів проти довкілля» (2012); Філашкін В. С. «Криміналістичне забезпечення розслідування торгівлі людьми (міжнародне співробітництво)» (2012); Поліщук В. В. «Розслідування злочинів, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв» (2013); Саковський А. А. «Криміналістичні засади розслідування інсценувань злочинів» (2013); Єфіменко І. М. «Взаємодія слідчих і оперативних підрозділів при реалізації таємної інформації» (2014); Завадський О. М. «Методика розслідування розбійного нападу, вчиненого організованою групою» (2014); Тимчишин Д. М. «Використання науково-технічних засобів у розслідуванні вбивств» (2014); Шевченко Ю. А. «Особливості розслідування корисливих злочинів, вчинених з використанням транспортних засобів» (2014); Яковчук С. В. «Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування серійних вбивств» (2014); Балонь А. Б. «Методика розслідування злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень» (2015).

Уже після передчасної смерті професора В. К. Весельського були захищені кандидатські дисертації, які розроблювалися його учнями, а саме: Гук О. Г. «Розслідування фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів» (2016) та Авраменко С. М. «Розслідування злочинів, пов'язаних з розбещенням неповнолітніх» (2017).

Найближчим часом будуть подані до захисту дисертації, підготовку яких у свій час ініціював професор В. К. Весельський та яку здійснюють: Мазурок О. Я. «Криміналістичне забезпечення діяльності органів внутрішніх

справ щодо розшуку безвісті зниклих осіб»; Поляруш А. В. «Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом підкацизних товарів» та Рудницька Ю. В. «Розслідування крадіжок, вчинених неповнолітніми». Перспективні задумки наукового керівника реалізуються у роботах його учнів.

Від 1979 року на кафедрі криміналістики на різноманітних посадах з деякими перервами працює нині доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України **Андрій Володимирович Іщенко**. Під його егідою було підготовлено чотири доктори та більше тридцяти кандидатів наук.

Докторські дисертації фактично охоплюють усі напрями спеціальності 12.00.09. — кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Зокрема про роботи: Удалова Л. Д. «Теоретичні засади отримання вербальної інформації у кримінальному процесі України» (2007); Никифорчук Д. Й. «Теоретичні та організаційно-тактичні засади протидії незаконному обігу наркотичних засобів оперативними підрозділами міліції України» (2009); Хахановський В. Г. «Теорія і практика криміналістичної інформатики» (2011) та Мотлях О. І. «Інструментальна детекція та використання її результатів у кримінальному провадженні» (2014).

Фактично професор А. В. Іщенко доклав чимало зусиль до формування окремої теорії криміналістичного забезпечення боротьби зі злочинністю.

Ідеї криміналістичного забезпечення практики боротьби зі злочинністю були втілені в кандидатських дисертаціях, підготовлених під науковим керівництвом А. В. Іщенка, підготовлених: Ієрусалімовим І. О. «Інформаційне забезпечення використання науково-технічних досягнень у розслідуванні злочинів» (1998); Матвієнко В. В. «Криміналістичне забезпечення методики розслідування злочинів» (2000); Кобцем М. В. «Науково-технічне забезпечення розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних з вибухами» (2006); Попович І. І. «Криміналістичне забезпечення обігу розрахункових документів у банківській системі з метою запобігання вчиненню злочинів» (2007); Дановською І. І. «Криміналістичне забезпечення слідчої діяльності органів внутрішніх справ» (2012) та Софілканичем О. В. «Техніко-криміналістичне забезпечення діяльності підрозділів Державної служби боротьби з економічною злочинністю МВС України в протидії злочинам у сфері економіки» (2014).

Певним чином питання криміналістичного забезпечення зачіпаються і в згадуваній докторській дисертації Хахановського В. Г. «Теорія і практика криміналістичної інформатики» (2011). Цей напрямок отримав визнання і в Грузії. У 2002 році Піцхеллаурі Ш. А. в Тбіліському університеті захистив кандидатську дисертацію «Процесуальні та криміналістичні питання використання науково-технічних засобів і спеціальних знань на досудовому слідстві (на матеріалах Грузії і України)» (науковий керівник А. В. Іщенко).

Важливою складовою у підвищенні ефективності протидії злочинності є розробка проблем *методики розслідування окремих видів злочинів*. Щодо цієї проблематики під науковим керівництвом А. В. Іщенка було підготовле-

но кілька кандидатських дисертацій, а саме Бірюковою Т. П. «Основи розкриття і розслідування злочинів, пов'язаних з виготовленням і збутом підроблених грошей» (2003); Головіною В. П. «Основи методики розслідування легалізації (відмивання) грошових коштів, отриманих незаконним шляхом, з використанням кредитно-банківської системи» (2005); Марченком А. Б. «Слідчі помилки та шляхи їх подолання» (2005); Щербаковою Г. В. «Початковий етап розслідування розбоїв, вчинених з метою заволодіння особистим майном громадян» (2006); Головкіним С. В. «Криміналістична характеристика шахрайства відносно особистої власності та її використання на початковому етапі розслідування» (2008); Фурманом Я. В. «Основи методики розслідування контрабанди культурних цінностей» (2009); Дячуком В. І. «Використання спеціальних знань у розслідуванні дорожньо-транспортних пригод» (2010); Кудлаєм П. О. «Криміналістична характеристика та особливості розслідування крадіжок вантажів, скоєних неповнолітніми з рухомого складу залізничного транспорту» (2010); Терещуком О. Д. «Розслідування розбійних нападів, вчинених на водіїв автотранспортних засобів» (2011); Тітуніною К. В. «Розслідування комп'ютерних злочинів, вчинених з використанням мережі «Інтернет» (2011); Логіною В. В. «Основні положення методики розслідування тілесних ушкоджень» (2012); Антощуком А. О. «Початковий етап розслідування вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини» (2014) та Лісовою А. Ю. «Основи методики розслідування згвалтування» (2014).

Під керівництвом А. В. Іщенко підготовлено кілька кандидатських дисертацій, в яких досліджено різні аспекти проблеми *впровадження досягнень науково-технічного прогресу і спеціальних знань у розкриття, розслідування і попередження злочинів, які виконано*: Красюком І. П. «Сучасні можливості використання дослідження маркувальних знаків на вузлах і деталях автомобілів» (2002); Марчуком Р. П. «Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних з ухиленням від сплати податків, зборів та інших платежів» (2004); Дяченко Н. М. «Теорія і практика використання біологічних слідів людини в розкритті та розслідуванні злочинів» (2003); Новаком Я. В. «Сучасний стан та перспективи розвитку криміналістичного дослідження вогнепальної зброї» (2007); Дондик Г. П. «Використання спеціальних бухгалтерських знань при розслідуванні злочинів у сфері сільськогосподарського виробництва» (2011); Мельником Д. В. «Дослідження малоінформативних підписів методом структурно-геометричних характеристик» (2012) та Коропецькою С. О. «Відібрання зразків біологічного походження під час досудового розслідування» (2017).

Своєрідним фундаментальним узагальненням сучасних можливостей науково-технічного прогресу у встановленні правдивості показань допитуваних стала докторська дисертація Мотляха О. І. «Інструментальна діагностика вірогідності вербальної інформації і використання її результатів у кримінальному провадженні» (2014), наукове консультування з якої забезпечував А. В. Іщенко.

Дослідження зазначеної тематики не припиняється, про що свідчить затвердження А. В. Іщенка науковим консультантом по докторській дисертації В. В. Арешонкова «Теоретичні основи криміналістичних досліджень в розслідуванні злочинів».

Серед наукових інтересів А. В. Іщенка помітне місце займає розробка *теоретичних проблем криміналістики*. Поглиблений розгляд фундаментальних питань теорії та практики криміналістики та кримінального процесу був проведений у докторській дисертації Л. Д. Удалової «Теоретичні засади отримання вербальної інформації у кримінальному процесі України» (2007), наукове консультування з якої забезпечувалося А. В. Іщенком.

Крім того, під науковим керівництвом А. В. Іщенка захищені кандидатські дисертації: Павлов С. В. «Функції та завдання криміналістики (теоретико-прикладний аспект)» (2003); Гурак Р. В. «Інтеграція знань як фактор розвитку науки криміналістики» (2005); Кузьмічов Я. В. «Принципи розкриття злочинів» (2008) та Оржинська Е. І. «Метод криміналістичного аналізу злочину і злочинної діяльності» (2015).

Розвитком наукових інтересів у цьому напрямку можна вважати докторську дисертацію Юсупова В. В. за темою: «Криміналістика в Україні в ХХ — на початку ХХІ століття (історико-теоретичне дослідження)», яку консультує А. В. Іщенко.

Певний внесок А. В. Іщенко зробив і в розвиток *теорії та практики оперативно-розшукової роботи*. Під його консультуванням і науковим керівництвом захищено ряд робіт. Насамперед, це докторська дисертація Никифорчука Д. Й., в якій розглянуто теоретичні та організаційні основи протидії незаконному обігу наркотичних засобів оперативними підрозділами міліції (2009).

Серед кандидатських дисертацій цього напрямку А. В. Іщенко забезпечував наукове керівництво роботою Приполова І. І., в якій основну увагу було зосереджено на правовідносинах у оперативно-розшуковій діяльності (2007). Наступна дисертація була підготовлена Слободяном Я. І., який розкрив проблематику довірчих відносин у роботі оперативних підрозділів органів внутрішніх справ (2007).

Впродовж тривалого часу на кафедрі криміналістики працював нині проректор з наукової роботи Національної академії внутрішніх справ доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України **Сергій Сергійович Чернявський**.

Загалом ним підготовлено одного доктора та більше десяти кандидатів юридичних наук. Боднар В. Є. було захищено докторську дисертацію «Теоретичні, правові та організаційні засади протидії злочинам у сфері службової діяльності, що вчиняються працівниками національної поліції України» (2017). Дисертації, які підготовлені під науковим керівництвом С. С. Чернявського, присвячені теоретичним та прикладним проблемам методики розслідування злочинів: Довбаш Р. С. «Методика розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним відшкодуванням податку на додану вартість» (2009);

Ищук І. В. «Початковий етап розслідування шахрайств у сфері страхування автотранспортних засобів» (2010); Кубарева О. В. «Розслідування злочинів, пов'язаних з реалізацією виборчого права» (2010); Попова І. М. «Розслідування шахрайств, пов'язаних із залученням коштів громадян на будівництво житла» (2011); Князев С. М. «Розслідування шахрайства, вчиненого способом фінансових пірамід» (2012); Фінагеев В. О. «Розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним доступом до банківських рахунків» (2013); Олійник Ю. Я. «Розслідування умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства» (2014); Нечитайло В. А. «Розслідування нецільового використання бюджетних коштів» (2014); Попова Н. О. «Взаємодія слідчих та оперативних підрозділів у протидії незаконним заволодінням автотранспортом» (2014); Давиденко В. В. «Методика розслідування самовільного залишення військової частини або місця служби» (2015); Заблоцький Ю. П. «Виявлення та розслідування одержання службовою особою неправомірної вигоди» (2015); Карпіка С. М. «Проведення слідчих (розшукових) дій на досудовому розслідуванні» (2015); Пиняга Р. О. «Розслідування злочинів, пов'язаних з зайняттям гральним бізнесом» (2015); Кулик С. С. «Розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем» (2015); Тарасенко О. С. «Розслідування незаконного поводження з вогнепальною зброєю, що вчиняється злочинними об'єднаннями» (2017).

Творчі пошуки доктора юридичних наук, професора С. С. Чернявського сказаним не обмежуються. 16 листопада 2017 року на засіданні міжкафедрального семінару Національної академії внутрішніх справ була рекомендована до попереднього розгляду у спеціалізованій вченій раді докторська дисертація Рогатюка І. В. «Теоретичні, правові та праксеологічні основи кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні», яка підготовлена під науковим консультуванням С. С. Чернявського.

Продовженням традицій формування наукових шкіл криміналістичної спрямованості успішно займаються і інші вчені. Так, професор кафедри криміналістики та судової медицини, доктор юридичних наук, професор Ю. М. Черноус опанувала різні проблеми криміналістики зі своїми дисертантами, а саме: Сакаль А. П. «Розслідування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, вчинених транснаціональними злочинними угрупованнями» (2014); Харченко С. В. «Тактика проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх підозрюваних» (2016); Нікітіна-Дудікова Г. Ю. «Розслідування насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненого щодо малолітньої особи» (2017); Лопата О. А. «Міжнародне співробітництво Експертної служби МВС України» (2017) та Базір С. С. «Виявлення та документування підрозділами кримінальної поліції України одержання неправомірної вигоди суддями» (2017).

Професор кафедри криміналістики та судової медицини, кандидат юридичних наук, доцент **Вадим Валерійович Пясковський** забезпечував

наукове керівництво декількома кандидатськими дисертаціями: Дуд В. Я. «Розслідування порушень порядку здійснення операцій з металобрухтом» (2015); Козицька О. Г. «Розслідування викрадень мобільних телефонів» (2015); Бистрицька Б. Ю. «Розслідування грабежів, учинених неповнолітніми» (2016); Даніель А. В. «Використання можливостей електронних засобів масової інформації у розслідуванні кримінальних правопорушень» (2017).

Активну участь у формуванні наукового потенціалу кафедри приймав кандидат юридичних наук, доцент, заслужений юрист України **Іван Прокопович Красюк**, який тривалий час поєднував службу в якості начальника Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України з науково-педагогічною діяльністю в академії. Під його керівництвом були захищені роботи Білоусовим А. С. «Криміналістичний аналіз об'єктів комп'ютерних злочинів» (2008); Будзієвським М. Ю. «Техніко-криміналістичне дослідження документів на транспортні засоби» (2009); Буханченком О. А. «Особливості огляду місця кримінального вибуху за участю спеціаліста-вибухотехніка» (2010); Жеребком О. І. «Судово-експертна діяльність: сутність, принципи, організаційні основи» (2010); Копильченко Т. Ю. «Експертні помилки у почеркознавчому дослідженні та шляхи їх подолання» (2010).

Звичайно, розвитком наукових криміналістичних шкіл опікуються не тільки співробітники кафедри криміналістики та судової медицини. Так, провідний науковий співробітник Навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник О. В. Таран підготувала наступних дисертантів: Панчишина М. Я. «Розслідування порушень правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою» (2015); Осетрову О. С. «Визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні» (2016); Кіцелюка В. М. «Розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки» (2017).

У цьому напрямі активно працює професор кафедри досудового розслідування Навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент **Ігор Олександрович Іерусалимов**. Під його керівництвом захищені кандидатські дисертації: Удовенко Ж. В. «Криміналістичне забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві» (2004); Чучукало О. І. «Процесуальне та криміналістичне забезпечення доказування на судових стадіях кримінального процесу України» (2004); Давиденко В. С. «Основи методики розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості» (2006); Іщенко В. А. «Становлення та розвиток почеркознавства» (2012) та Бобрик К. Ю. «Методика розслідування злочинів, пов'язаних зі створенням злочинної організації» (2015).

Цілком зрозуміло, що результативність та значення наукової школи визначається не тільки чисельністю та спрямованістю захищених дисертаційних робіт. Відомо, що під час підготовки дисертацій та після їх захисту видаються монографії, посібники, різноманітні практичні та методичні реко-

мендації, статті, які активно використовуються науковцями, викладачами, практиками, слухачами та студентами. Їх тематичну спрямованість та кількісні характеристики у статті відобразити практично неможливо, очевидно, на нашу думку, це потребує окремого спеціального аналізу. Разом з тим, викладена у статті, хоча і схематично, пунктирно, інформація дає підстави для думки про те, що кафедра криміналістики та судової медицини Національна академія внутрішніх справ є одним з провідних центрів розробки проблем криміналістики, в рамках якого сформовані та успішно розвиваються перспективні криміналістичні наукові школи.

Перелік посилань

1. *Ищенко А. В.* Науковий доробок криміналістів-почеркознавців // Криминалистика и судебная экспертиза: межвед. науч.-метод. сб. Київ, 2014. Вып. 59. С. 529–540.
2. *Ищенко А. В., Ляшенко А. В.* Зміст та форма дисертацій з методики розслідування злочинів // Криминалистика и судебная экспертиза: межвед. науч.-метод. сб. Київ, 2015. Вып. 60. С. 76–86.

КРИМИНАЛИСТИЧЕСКИЕ НАУЧНЫЕ ШКОЛЫ (НА ПРИМЕРЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ)

**А. В. Ищенко
Д. А. Ляшенко**

На основе анализа 19 докторских и 271 кандидатской диссертации по специальности 12.00.09 — уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность, которые были защищены сотрудниками, докторантами, адъюнктами и соискателями Национальной академии внутренних дел, очерчены наиболее важные направления научных исследований в этом направлении и определены криминалистические научные школы.

Подчеркивается, что основателями научных криминалистических школ были преимущественно руководители кафедры криминалистики.

Родоначальником формирования криминалистических школ в области криминалистики был доктор юридических наук, профессор, заслуженный деятель науки и техники Украины, отличник образования Украины, полковник внутренней службы Михаил Васильевич Салтевский (1917–2009), который возглавлял кафедру в 1971–1979 гг. Он является основателем судебной акустики, криминалистической одорологии, видеофоноскопии.

Значительный вклад в развитие научных школ в области криминалистики внес доктор юридических наук, профессор, полковник милиции Владимир Петрович Бахин (1932–2016), который руководил кафедрой в 1979–1985 гг. Он был научным консультантом одиннадцати докторов наук и более двадцати кандидатов наук.

Многовекторные проблемы уголовного процесса, криминалистики, судебной экспертизы и оперативно-розыскной деятельности исследовались в рамках научной школы, сформированной доктором юридических наук, профессором, полковником милиции Евгением Дмитриевичем Лукьянчиковым, который руководил кафедрой в 1985–1993 гг. и подготовил двух докторов и двадцать кандидатов наук.

В 1993–1996 годах кафедрой руководил кандидат юридических наук, доцент Петр Дмитриевич Биленчук, который направлял усилия своих учеников на проблемы методики расследования преступлений и вопросы криминалистической техники.

В 1996–2004 годах кафедру возглавлял доктор юридических наук, профессор Владимир Сергеевич Кузьмичов (1957–2012), который позже стал заслуженным юристом Украины, лауреатом Государственной премии Украины в области науки и техники. Под его научным консультированием и руководством защищено два доктора и двадцать кандидатов наук.

С 2004 по 2015 год начальником кафедры был кандидат юридических наук, профессор Виктор Казимирович Весельский (1961–2016). Он подготовил более тридцати кандидатов наук, которые специализировались на методике расследования преступлений.

В течение длительного времени на кафедре работает доктор юридических наук, профессор, заслуженный юрист Украины Андрей Владимирович Ищенко, который обеспечил подготовку четырех докторов наук и более тридцати кандидатов наук.

Своеобразная научная школа создана доктором юридических наук, профессором, заслуженным деятелем науки и техники Украины Сергеем Сергеевичем Чернявским, который подготовил двух докторов наук и более десяти кандидатов наук.

Процесс формирования и развития криминалистических научных школ в Национальной академии внутренних дел продолжается. В этом направлении активно работают доктора юридических наук Ю.Н. Черноус и Е.В. Таран, а также кандидаты юридических наук, доценты Иерусалимов И.А и Пяковский В.В.

CRIMINALISTICS SCIENTIFIC SCHOOLS (ON THE EXAMPLE OF NATIONAL ACADEMY OF INTERNAL AFFAIRS)

A. Ishchenko

D. Liashenko

Based on the analysis of 19 doctoral and 271 master's theses on specialty 12.00.09 — criminal procedure and criminalistics; forensic examination; operative and search activity, which were protected by employees, Ph.D. candidates and applicants of the National Academy of the Internal Affairs, outlined the most important areas of scientific research in this direction and identified forensic science schools.

It is emphasized that the founders of scientific forensic schools were mainly the Department of Criminalistics heads.

The founder of the formation of criminalistic schools in the field of criminology was Doctor of Law, Professor, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Honoured Worker of Education of Ukraine, Colonel of Internal Service Mykhailo Vasylovych Saltevskyi (1917–2009), who headed the department in 1971–1979. He is the founder of forensic acoustics, criminalistics odorology and videophonoscopy.

A significant contribution to the development of scientific schools in the field of criminology was made by Doctor of Law, Professor, Colonel of Police Volodymyr Petrovych Bakhin (1932–2016), who headed the department in 1979–1985. He was a scientific adviser to eleven doctors of science and more than twenty candidates of science.

The multi-vector problems of the criminal process, criminalistics, forensic examination and operative and search activity were investigated in the framework of the scientific school formed by Doctor of Law, Professor, Colonel of Police Yevhenii Lukiianchuk, who headed the department in 1985–1993 and trained two doctors and twenty candidates of science.

In the years 1993–1996, the department was headed by the candidate of legal sciences, assistant professor Petro Dmytrovych Bilenchuk, who directed the efforts of his students to the problems of methods of investigating crimes and issues of criminalistics.

In the years 1996–2004, the department was headed by Doctor of Law, Professor Volodymyr Serhiiiovych Kuzmichov (1957–2012), who later became a well-deserved lawyer of

Ukraine, laureate of the State Prize of Ukraine in the field of science and technology. Under his scientific advice and guidance, two doctors of science and twenty candidates of science were protected.

Professor Viktor Kazymirovych Veselskyi (1961–2016), the head of the department was the candidate of legal sciences from 2004 to 2015. He trained more than thirty candidates of science who specialized in the methods of investigating crimes.

Doctor of Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine Andrii Volodymyrovych Ischenko works for a long time at the department, who provided training for four doctors of science and more than thirty candidates of science.

A peculiar scientific school was created by Serhii Serhiiiovych Cherniavskyi, Doctor of Law, Professor, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, who trained two doctors of science and more than ten candidates of sciences.

The process of forming and development of criminalistics scientific schools is still continuing in the National Academy of Internal Affairs. Doctors of Law Yu. Chornous and Ye. Taran are actively working in this direction as well as the candidates of law sciences, associates professors I.A. Iierusalymov and V.V.Piaskovskiy.

УДК 343.982.4

Є. Ю. Свобода

кандидат юридичних наук, доцент

*Навчально-науковий інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ*

П. Є. Антонюк

кандидат юридичних наук, професор

Національна академія внутрішніх справ

СУЧАСНИЙ СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБЛЕНОСТІ ПИТАНЬ СУДОВОГО ПОЧЕРКОЗНАВСТВА В УКРАЇНІ (XX–XXI СТОЛІТТЯ)

У статті проведений аналіз сучасного стану наукової розробленості теоретичних та практичних питань судового почеркознавства та судової почеркознавчої експертизи. Проаналізовані питання методичного та організаційного характеру при призначенні та проведенні судової почеркознавчої експертизи, які знайшли своє відображення в дослідженнях вчених-криміналістів. Розглянуто внесок сучасних українських вчених в розвиток загальної теорії судового почеркознавства та загальну методику проведення судової почеркознавчої експертизи. На підставі проведеного аналізу запропоновані перспективні напрямки подальшої наукової розробленості судового почеркознавства.

Багаторічний шлях розвитку судового почеркознавства — це процес наукового дослідження закономірностей письма та почерку на базі різних галузей науки та удосконалення загальної методики судово-почеркознавчої експертизи.

Сучасне судове почеркознавство характеризується реалізацією досить значної кількості різноманітних підходів, що оформилися в наукових розроб-